

SZÉNÁSI FERENC

Senki szigete

Sokan találtak otthonra a Senki szigetén, azon a határok nélküli földdarabkán, ahová én is tartok. És nem csak világkerülők laknak ott, hanem világhódítók és nagy terveket szövögetők is, győztesek és vesztesek, cselekvők és töprengők, nagyhangúak és halk szavúak, utóbb érkezettek és régiek. Ott van La Mancha búsképű lovagja, ott van Julien Sorel, egy szélvédett zugban fázósan kuporog Akakij Akakijevics, az alkonyi homályban éjszakai útjára készül Dr. Jekyll.

Botladozva keresgélem az odavezető utat. A térkép nem segít, csupa valaha volt kitérőt, elhagyott vargabetűt kínál. Fehér foltjait követem. Bolyongtam is emiatt eleget, egy-egy fordulóhoz érve tétován fürkésztem a határköveket, vizsgáltam a jelzőtáblák kopott betűit, fakó vázlatrajzait. És mentem, amerre vitt a lábam. Vagy a szívem. Netán – olykor – az eszem. No meg valami belső hang, vagy tudom is én, hogy micsoda.

A sejtések labirintusában most elakadtam. Ősztöneim cserben hagytak, földrajztudásom ingatag. Minden óvatlan lépéssel útvesztést kockáztatok, higgadtan mérlegelnem kell. Talán ha végigpergetem vándorlásom kusza képsorát, s az emlékezetes állomások közé többé-kevésbé egyenes vonalat húzhatok, abból kirajzolódik majd egy hozzávetőleges irány, és tudni fogom, merre induljak tovább.

Megpihenek hát egy kidőlt, odvas fatörzsön, hogy felidézsem bejárt utamat, s igazodási pontokat találjak.

Elsőként szülőhelyem gyöngéden megrajzolt képét hívom elő, de miért is tennék másképp. Időtlenységbe tartva is önkéntelenül időrendet követünk, s munkál bennünk felvilágosult korunk végzethite: azzá leszünk, amivé életünk első öt évében formálódunk. Felködlik tehát zsúfolt lakónegyedünk, a bűn és a tisztesség közös tanúja, s a házak külső-belső falai között ott látom a magam gyermekalakját is, ártatlanul élénk tekintetemet s benne az eleven, nyughatatlan kíváncsiságot. Szemem előtt átfut mindaz, amit e szűk tér rólam elárul, s jól tudom, hogy önhittség nélkül válogathatok belőlük akármit, bármi csekélységet, kicsiny magánvilágokból áll össze a nagy egyetemes. Csakhogy emlékezetes állomásnak én – meglepődve tapasztalom – alig egy-két gyermekkori helyszínemet érzem. Például azt a rommá lőtt utcasarkot, ahol ezerkilencszázötvenhatban telefonfülke mögé bújtam egy arra tévelygő orosz tank előtt. Vagy azt az ütött-kopott iskolát, amelyben két szelíd tanárunk két megmagyarázhatatlan pofonja csattant meghökkent kisdíjak arcán. Különös, hogy épp ezeket választom ki. Hisz a telefonfülkénél végül nem történt semmi, nem dördült újabb lövés, nem omlottak le újabb falak; a két pofon valóságos

okát pedig, nyugati és keleti munkatáborok nem múlt traumáit, csak jóval később tudtam megfejteni. Lehet, hogy leginkább az ragad meg engem, ami megmozgatja képzeletemet, de a háttere sejtelmes marad?

Mert ilyesféle, kifejlet nélküli emlékezetes állomás az a tizenöt évvel későbbi presszó is, amelynél ismét kimerevítem a mozgóképet. Látom, amint egy Kovács álnevű ember kávé mellett állást kínál nekem, helyét nem leelő friss diplomásnak. Mocorgunk a kényelmetlen, támla nélküli ülőkéken, eleinte érdeklődéssel hallgatom kéretlen jótevőm tetszetős szavait, de aztán lassacskán rájövök, hogy valójában ki ő, és mit akar. Hallottam már efféle presszós beszélgetésekről, s eszembe jut, hogy némelyikük fogdával vagy börtöncellával kezdődött, vagy éppenséggel oda vezetett. Engem azonban Álkovács nem zsarol, és nem is ijesztget, nem olvassa a fejemre, hogy közveszélyes munkakerülőnek számítok. Tárgyilagosan beszél velem. Akár azt is mondhatnám, korrektül ígér. Tényekkel csábít, valós dolgokkal kecsegtet. És dönteni is szabadon hagy, sőt, időt ad a mérlegelésre is. Egy egész hetet. S nem vált hangot elutasító válaszomra sem, amelyet határozottra igazítva, ám valójában szorongva hadarok bele a telefonkagylóba. Nem történt tehát semmi, a fogdák és a börtöncellák, vagy a kényszerítés találkahelyei élménydúsabb helyszínek. Az azonos háttérítust is jókora késéssel észlelem. – Nyomoztak utánad – hallom pár hónap múlva kissé kapatos munkásőr szomszédunktól, aki rendre szemérmesen, civilben indul gyakorlatozni, egyenruháját csak érkezéskor vagy útközben veszi át. Bizalmas közlését nem sokkal később egy másik híradás is megerősíti. – Tudtam, hogy nem csinálhattál semmi rosszat, dicsértelek is agyba-főbe az itt járt nyomozóknak – ve-regeti meg jószágosan a vállamat régi kollégiumi tanárom, aki ötvenhatos nemzetőr fegyverétől és igazolványától annak idején büntetlenül megszabadulhatott.

De azt már végképp nem tudom, hogy emlékezetes állomásnak mondhatom-e a szemembe ötlő újabb jelenetsort, meglelt pályám előírásos eseményét, az ezerkilencszáznolcvankettes milánói régészkonferenciát. Magát a tanácskozást bizonyosan nem, hiszen az efféle tudós vándorgyűlések már akkor is szokványosak voltak, s lázba hozó szakmai hírek helyett inkább a résztvevők személyes hírét kürtölték világgá. Ez a milánói azonban nekem valami nagyon érdemlegest ígért. Előttem a nyitónap reggele, félszeg kelet-európai örömmel fogadom a városi méltóság bejelentését: a Dóm téren nagyszabású szabadtéri kiállítást rendeztek, tiltakozásul a lengyelországi szükségállapot ellen. Nyugati társaimmal együtt megyek ki a térre, izgalom hajt és várakozás. A hatalmas tablók között kerengve aztán lassanként ráeszmélek, hogy mégsem azt találok ott, amit öntudatlanul s – ma már belátom – kissé naivan reméltem. A fotókat kísérő szövegek szenvedélyesen ostorozzák ugyan a katonai erőszakot, de árad belőlük, hogy amit ostoroznak, az számukra meg nem élt valóság, elvont fogalom. Hangos felzúdulásukból hiányzik az a sorsközösség érzés, amelyet én, kelet-európai száműzött magammal hoztam a térre. És velem levő, együttérzőn rám-rámpillantó régésztársaimon is valami megszokásszerűt érzek. A

rendszeresen gyakorolt, s bár őszinte, mégis kötelező tiltakozás beidegzett szertartását olvasom ki mozdulataikból. Szemükben eszmékből fakadó részvét ül.

Akkor hát miért épp a maga módján tiltakozó Milánót emeltem ki, emlékezetes állomásaimat visszaidézve? Megint olyasmi vonzott, ami valóságos és még sincs jelen? Ami talányos marad? Az ragadott meg, hogy a valóság és képi mása között ott, a Dóm téren rejtélyes úr tátongott?

Talán egy újabb tér, az ezerkilencszáznyolcvankilences budapesti segít majd eligazodni. Százezer ember vonul arrafelé. Lehet, hogy több, lehet, hogy kevesebb, a szám csupán annyit jelent: tömeg. A köröttünk bámészkodó óvatosok arcán félénk öröm, álmélkodás és aggodalom. Önként vonulni természetellenes. A hírhedt Belügyminisztérium körül rendőrök tesznek-vesznek, ünnepi díszeket illesztgetnek a bejárat tömör ajtaja fölé. Mellükön hatalmas kokárda. Mondják, ezerkilencszázhetvenkettő márciusában a civil ruhás nyomozókon volt ilyen, hogy egyenruhás társaik láthassák, kiket nem szabad gumibotolniuk. Ránk se hederítenek, mi pedig könnyű lélekkel, bár kissé kajánul tapsolunk. Megérkezünk, a tér lassan megtelik. Hosszas felsorolás, a küldő szervezetek nevei. Mindegyik szervezet új; újjászületett vagy eredeti. Mindegyik lelkes tapsot kap. Aztán fel-felcsendülő negyvennyolcas dalok, szavalat, tizenkét pont. A korhoz igazított új követelések. Egy-egy rövid beszéd, ezek is újak, rég nem hallott módon nyíltak, őszinték. Azt érzem, amit tizenhét évvel azelőtt Milánóban nem érezhettem. Nagy rokonomnak, a boldogság alkímistájának helyébe képelem magam, s szívesen marasztalnám a percet: *ne menj, maradj*, de jól tudom, hogy hangom csak utam legvégén, a szigetre érve hallatszik majd. Ha ugyan hallatszik egyáltalán.

A téren a kopott aszfaltburkolat helyén ma már díszlapok állnak, alattuk mélygarázs. Odább, az egyik sarokban talapzat nélküli szobor, arról az emberről mintázták, akinek – úgy tudjuk – jelentős részben a boldog percet is köszönhattük. De a vonuló tömeg mára sokfelé széledt, a taps foszlányokra szakadt, elmaradhatatlan fújolás kíséri. Ma már, ahogy egykor a milánói Dóm téren, a hajdani tévészékház előtt is egyedül érzem magam.

Romos sarkon telefonfülke, iskola, amelyben érthetetlen pofonok csattannak, kísértő-kerítő presszó, részvétlenül tiltakozó Milánó, illékony Szabadság tér – ezek hát emlékezetes állomásaim. Mellékhelyszínek, események töredékei, kísérői, hordalékai, mind, egytől-egyig. Afféle jelenkori régészleletek. Tárlóba gyűjtött relikviák, melyek szakmám nyelvén beszélnek: ahogy egy ősi tárgy vagy emberi maradvány a kor tágabb világáról árulkodik, bejárt utam apró mozzanatai is a tágabb valóságot hívják elő. Jelzik, sugallják, sejtetik. Felvillantják, megidézik. Igen, bebizonyosodott, leginkább azon akad meg szemem, ami egy kicsiny valóságszelet által megmozgatja képzeletemet. A részletéből elképzelt valóság számomra többet mond a látható egésznél. Messzebbre visz, messzebbre röpít. Egykor a közeledő harckocsi és a házakon ütött lyukak, melyeket a telefonfülke mögül kilesve láthattam, átéreztettek velem, eszmélő fiúcskával a corvinközök és a szénaterek véres harcait, és később, a

presszós beszélgetés ártalmatlan valósága is borzongatóan közel hozta a látótávolságban zajló, kegyetlen másikat. Még a fejedelmi tartású, méltóságteljes ősz öreg is, aki egy semmiség miatt fuldokolva emelte ütésre kezét, vagy a tömzsi, széle-hossza-egy ember, aki hatalmas tenyerével sújtásra készen rontott neki egy másik kis csínytevőnek, még ők ketten is, a maguk érthetetlen dühével a történelem eleven távolába indították képzeletemet, hogy megfejthessem, mi vezette őket. A milánói tablókép készítőiből és nézőiből éppen a történelem élvénysége hiányzott; amiről beszéltek, csak fotókkal volt jelen, emlékek nem töltötték meg érzéssel. Továbblépek hát az új szabadság viszállyainak képsorán, a magányba dermedő Szabadság tér nekem beszédesebb közelmúlt-lelet marad. Senki szigeti régész vagyok.

Fölállok a kidőlt fatörzsről. Leporolom ruhámat, nyújtóztatom elgémberedett tagjaimat. Azt hiszem, továbbindulhatok. Emlékezetes állomásaim között – úgy látom – meghúzható egy vékonyka, majdnem egyenes vonal. Apró-cseprő helyszíneimtől a szemhatár felé tart, s kissé halványodva bár, a történelmi horizont felé mutat. Követnem kell. Nem lehet már messze a sziget. Ha a folyóparthoz érek, már csak a csónakot kell elrúgnom.

